

ВТРАЧЕНІ ЕЛЕМЕНТИ АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК КИЄВА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Кирило Третяк

THE LOST ELEMENTS OF UKRAINIAN BAROQUE ARCHITECTURAL MONUMENTS OF KYIV

Kyrylo Tretiak

The article is dedicated to the research of the loss of important architectural and compositional elements in Kyiv architectural monuments of the Ukrainian Baroque of the XVIIth – XVIIIth centuries. The author analyzes the architectural development of such Kyiv buildings as the Onufriivska Tower and the Church of Conception of Ann of the Kyiv-Pechersk Lavra, the Resurrection Church, the st. Illia Church, the Temple of Nikolas, the Intercession Church, the Old Building of the Kyiv-Mohyla academy, cookhouse and Church of the Holy Spirit of the Brotherly Epiphany Monastery, St. Sophia Cathedral, Church of the Ascension of the Phlor's Monastery. All these objects have common destiny because of loss of their important Baroque details during XVIII–XIX centuries. Instead, they gained the forms of other styles, which did not detract from the national signs of these monuments. Such changes were made for various reasons: changes in fashion and styles in architecture, functional and utilitarian needs. However, such transformations were often anti-Ukrainian in nature, and they even ended up replacing Ukrainian symbols with Moscow ones. Let us highlight this very incident with the butt of the story: the reconstruction of the St. Sophia Cathedral in 1882. This unique monument and shrine was adorned with characteristic elements of the Ukrainian Baroque – sloping pediments on western and eastern façades. In fact, the temple was redecorated with elements of Byzantine and Russian architecture. During the Soviet time, the practice of replacing Ukrainian architectural symbols with Russian ones continued. Let us illustrate this with the example of the Ascension Cathedral of the Phlor's Monastery in Podil. For a long time, researches did not pay attention on such a facts, but now it is time to restore justice to our national symbols. In the author's opinion, today it is necessary to carry out in-depth research on historical monuments with a view to developing a concept and developing large-scale restoration projects that would restore their original beauty and completeness.

Keywords: Kyiv, architecture, Ukrainian baroque, church, reconstruction, loss of authenticity.

Для кожної нації є період в історії розвитку її культури і мистецтва, який називають «золотим» – тобто такий період, коли національні форми у мистецтві стають найбільш яскравими і своєрідними. Для України одним з таких періодів є час XVII–XVIII ст. Тоді було створено десятки унікальних пам'яток архітектури, яку сьогодні ми називаємо українським бароко. Саме це зодчество стало символом відродженої української державності і культури у XVII–XVIII ст. Саме цими зразками надихалися і надихаються нині митці і архітектори створюючи сучасні споруди у формах, які ми тепер асоціюємо з національними.

Київ у XVII–XVIII ст. був одним з центрів розвитку будівництва та архітектури, тут було створено десятки храмів, дзвіниць, будинків та цілих ансамблів у формах українського бароко. У XIX–XX ст. велика кількість київських архітектурних пам'яток у формах українського бароко зазнала руйнувань, пошкоджень та перебудов. Причини таких втрат були різними: пожежі, зміни стилістичних уподобань, навмисне нищення через ідеологічну політику. В результаті на сьогодні ми маємо довгий мартиролог втрачених повністю споруд і таких, що частково були перебудовані або втратили важливі елементи декору. У цій статті ми розглянемо і проаналізуємо саме ті об'єкти, які втратили свої барокові елементи і деталі, хоча збереглися в цілому до наших днів. Ми спробуємо з'ясувати наскільки критичним стали втрати таких елементів і як

сильно вони змінили автентичні вигляди цих споруд у порівнянні з XVII–XVIII ст. Важливим результатом такого аналізу має стати висновок про доцільність відновлення втрачених елементів барокових споруд Києва як сегменту відродження історичного надбання нашого народу.

Ми дослідимо 11 пам'яток Києва доби розквіту українського бароко (кін. XVII – другої половини XVIII ст.). Всі вони були тією чи іншою мірою перебудовані або зазнали втрат у своєму бароковому декорі та композиціях фасадів протягом XVIII–XIX ст. Ми спробуємо з'ясувати причини і характер таких перетворень, порівняємо первісні вигляди цих об'єктів з сучасними. У цьому нам допоможуть писемні і графічні джерела з зображеннями і описами цих споруд, креслення, архівні світлини тощо. Так само письмові джерела попередніх століть дають чимало інформації про причини та деталі перебудов і змін в архітектурі цих будівель. Для проведення нашого дослідження ми детально з'ясуємо сучасний стан архітектури пам'яток і спробуємо зробити висновки щодо можливості відтворення їх первісного вигляду.

Однією з перших споруд Києва у формах українського бароко, яка зазнала змін у своїй архітектурі, стала колишня Онуфріївська церква-вежа (1690-ті р.) Києво-Печерської лаври. Хрещата у плані споруда була характерним прикладом українського культового зодчества кін. XVII ст. Крім церкви св. Онуфрія (яка розміщувалася на другому поверсі) тут знаходилися арсенал і палати гетьмана Івана Мазепи, на кошти якого її було і зведено. Подібні форми має і церква Всіх Святих того ж монастиря, яка як і Онуфріївська була зведена у той самий час і за кошти того самого гетьмана Івана Мазепи. Як правило, храми такого типу увінчувалися п'ятьма банями (прикладом чому і є Всіхсвятська церква). Важається, що Онуфріївська церква-вежа первісно була однобанною (Безсонов 2015, с. 150). Ми знаємо, що 1718 року храм (які багато інших споруд лаври) сильно постраждав від пожежі у монастирі. В ході відбудови храм у вежі відновлено не було, відповідно і бані (чи баню) теж не відбудовували. Її замінили маленькою (абсолютно неспіврозмірною об'єму споруди) вежею на кшталт сигнатурки. Чи було це зроблено умисно аби стерти ім'я опального гетьмана – питання відкрите. Реставрація Онуфріївської вежі провадиться з 1980-х р. На початку 2020-х було розроблено черговий проєкт реставраційних робіт. Відновлення первісного вигляду пам'ятки виглядає цілком реалістичною і доречною справою.

Неподалік від Онуфріївської вежі, на Печерську, розташовується ще одна пам'ятка українського бароко – Воскресенська церква. Мурований храм було зведено у 1696–1698 р. коштом козацького полковника Костянтина Мокієвського. Первісно споруда увінчувалася типовою українською грушеподібною банею. Сьогодні церква завершується більш спрощеною форми банею, характерною для архітектури класицизму. Коли відбулася заміна цього важливого елемента архітектури храму? Можна стверджувати однозначно, що вже у 1867 р. споруду було реконструйовано з добудовою чотирьох менших бань. У 1884 р., після пожежі, баню знову перебудовують (арх. В. Ніколаєв) і саме тоді з'являється сучасна баня, яка не відповідає оригінальній бароковій архітектурі пам'ятки (Кадомська 1996, с. 187). Відновлення первісного вигляду цього важливого архітектурно-композиційного елемента споруди надало б храму більш автентичних форм.

«Масованим» ударом по бароковому Києву обернулася грандіозна пожежа, яка сталася у місті (на Подолі) 9–11 липня 1811 р. Внаслідок стихії було втрачено чимало цікавих дерев'яних і мурованих споруд, велика кількість постраждала від вогню і потребувала відновлення. У першій третині XIX ст. такі будівлі були відремонтовані але не всім було повернуто їх первісний вигляд. Деяким храмам замінювали барокові конструкції та елементи на класицистичні, які сприймалися більш сучасними і були більш простими у виготовленні. Так позбавилася своїх грушеподібних бань церква св. Іллі (1692) на вул. Почайнинській. Після відновлення храму його баням надали спрощених форм, характерних для провінційного класицизму. Скільки всього було бань у цієї церкви первісно і яка була архітектура і планувальна композиція храму – достеменно не відомо. Існує припущення, що храм був тридільним, трибанним (Попельницька 2003, с. 98). Однак таким храм виглядає на акварелі М. Ражена Фасад Старокиївської фортеці та Нижнього міста Києво-Подолу з московського боку 1775–1786 р. На більш ранніх джерелах (на карті Ушакова 1695 р.) церква св. Іллі виглядає хрещатою у плані з 5 верхами. На сьогоднішній день ґрунтовних досліджень історії архітектурних перетворень храму проведено не було, як і не було розроблено проєкту реставрації пам'ятки з поверненням їй первісного вигляду. Тільки після проведення таких робіт можна буде ствердно сказати, чи можливе повернення споруді її первісних форм.

Ще більше втрат зазнала архітектура Покровської церкви (1766–1772, арх. І. Григорович-Барський) на однойменній вулиці Подолу. Під час пожежі було знищено частину ліпленого декору, який прикрашав її фасади, і також грушеподібні бані. Сьогодні завершення храму виглядають

занадто спрощеними по відношенню до архітектури споруди і суттєво спотворюють барокову композицію пам'ятки. У 1971–1974 р. архітектура храму була досліджена мистецтвознавцями Каргородським, Максимовою та Крощенком. На основі їх довідок було проведено реставрацію споруди на початку 1980-х р. (Толочко, Дегтярьов 2003, с. 138). Проте, роботи обмежилися тільки наявними формами і не ставили за мету відновлення втрачених елементів і форм.

Іллінська церква на плані Ушакова 1695 р.

Подібним чином до Покровської церкви було спрощено баню церкви Миколи Набережного (1772–1782, арх. І. Григорович-Барський). Про первісний вигляд цієї тетраконхової споруди, а саме – чи відрізнявся він від сучасного – нам мало відомо. Більшість дослідників пам'ятки схиляються до того, що вона як і сьогодні була одnobанною (Толочко, Дегтярьов 2003, с. 106). Достеменно відомо, що під час пожежі 1811 р. храм Миколи Набережного повністю вигорів і його баня завалилася (Титов 1914, с. 13). Сучасна форма бані є результатом післяпожежної відбудови. Чи повернули їй первісний вигляд під час відновлення? Важко сказати. Проте на «Фасаді Старокиївської фортеці та нижнього міста Києво-Подолу з московського боку. 1775–1786 р.» М. Ражена серед численних церковних бань ми не бачимо подібної до нинішньої Миколи Набережного, але тільки грушоподібні та з декількома заломами (що притаманно для доби бароко). Тільки після ретельного і глибокого вивчення історії цієї пам'ятки і її первісного вигляду можна приймати рішення про можливість і доцільність проведення її реставрації.

Ще однією пам'яткою доби українського бароко у Києві, яка постраждала від пожежі 1811 р., стала будівля Старого (Мазепино) корпусу Києво-Могилянської академії. Ця будівля була унікальним зразком поєднання архітектури ренесансу і бароко – чи не єдиним у Києві, який зберігся до XIX ст. В результаті надбудови за проєктом Й. Шеделя (1739) споруда отримала відкриту галерею з колонадою тосканського ордеру на другому поверсі південного фасаду (подібна галерея на першому поверсі вже була з моменту зведення споруди у 1703–1704 р.). Яскравим акцентом всієї композиції стала баня конгрегаційної Благовіщенської церкви над північною частиною споруди і дах з заломом і люкарнами. Під час відновлення у 1824 р., даху надали звичайних форм вальмової конструкції без заломів, баня теж була спрощена. Ще більшої шкоди архітектурі пам'ятки були завдано у 1864 та 1872 р., коли в ході чергової реконструкції було закладено галереї другого і першого поверхів. Лише у 1998–1999 р. бані Благовіщенської церкви було повернуто барокові форми. У 2019 р. розпочалась реставрація корпусу на кошти Посольства США в Україні, проте вона, судячи з того, що вже зроблено, не передбачає відновлення відкритих галерей та даху з заломом. Якщо це дійсно так, то дуже прикро, що традиції відновлення барокової краси будівель Академії не будуть продовжені повною мірою. Варто згадати, що протягом 1992–2008 р. було повернуто барокові фасади будівлі колишньої поварні (будинку Галшки Гулевичівни) (поч. XVII ст.) та церкви Святого Духу (Благовіщенській, Борисоглібській) (1630-ті – 1640-ві) на території колишнього Братського монастиря. Внаслідок кардинальних перебудов у XIX ст. ці пам'ятки втратили свій первісний вигляд і майже весь декор. На початку 1990-х р. споруда поварні нагадувала занедбаний барак без жодних ознак архітектурної пам'ятки. Святодухівська церква у 1824–1826 р. взагалі була перепланована і перебудована. Традиційний для української архітектури тридільний триверхий храм було перетворено на зразок провінційного класицизму. Реставраційні роботи цих двох об'єктів можна вважати першими у Києві, коли було відроджено барокові форми таких важливих для історії міста і країни пам'яток. Незважаючи на те, що результат реставрації для деяких архітекторів

залишається дискусійним, загалом треба віддати належне копійчій роботі реставраторів.

Сьогодні варто продовжувати відновлювати справедливість відносно споруд, які були і залишаються символами української культури, її автентичності і самобутності. Особливо важливо це робити тепер, коли ми воюємо з жорстоким агресором, який будь-що хоче знищити нашу націю. Як і на початку ХХ ст., коли українці спробували вперше за довгі століття вибороти у збройній боротьбі свою державність, знову наш ворог вбиває наших людей і нищить історико-культурну спадщину нашої країни. Впродовж століть московський режим цілеспрямовано нищив, спотворював і фальсифікував українську культуру та історико-мистецьку спадщину. Особливо дісталось архітектурним пам'яткам, які своїми формами і стилем надто відрізнялися від російських. Несприйняття європейських форм української архітектури православним духовенством і чиновниками призводить до умисного «оправославлювання» храмів католицького, греко-католицького та власне православного віросповідання, які були зведені на українських землях до ХІХ ст. Цей процес полягав у знищенні яскравих декоративних елементів споруд, які різко відрізняли їх від московської архітектури та додавання архітектурних деталей притаманних для російського зодчества. В результаті таких варварських дій було порушено цілісні архітектурні композиції споруд а недолугі і чужорідні вкраплення спотворювали їх вигляд. Так було зіпсовано вигляд колишнього кармелітського костелу у м. Городище на Волині, домініканського костелу Благовіщення Пресвятої Діви Марії у Вінниці (тепер Преображенський собор, реставровано), барокові бані яких було замінено на наметові та цибулясті. Проте православне походження споруд не гарантувало збереження їх первісного вигляду. У ХІХ ст. в Україні починається масова «московизація» і «синодалізація» барокових храмів та дзвіниць ХVІІ–ХVІІІ ст. Найчастіше вона полягала у заміні грушоподібних бань на спрощені (напівсферичні) або цибулясті. Прикладами такого варварства стали Успенський собор у Новгород-Сіверському (1671–1721), Спасо-Преображенський собор у Прилуках (1710–1720), Покровська церква у Переяславі (1704–1709), Спасо-Преображенський храм у Ніжині (1757). Іноді українські церкви одержували завершення химерних форм, які не відповідали стилістиці їх архітектури (храм св. Миколая у Ніжині, 1653). Особливо потворних форм одержала реконструкція Спасо-Преображенського собору в Ізюмі, яку провели у 1902–1903 рр. (арх. М. Ловцов). Тоді хрещата у плані п'ятиверха споруда 1685 р. у яскравих формах українського (козацького) бароко одержала цибулясті бані і кокошники, які жодним чином не поєднувалися з архітектурою пам'ятки.

Не обійшла ця тенденція і пам'ятки сакрального зодчества Києва. У 1880-х р. низка київських храмів і дзвіниць зазнали перебудов і реконструкцій метою яких було надання цим спорудам «більш православного» «візантійсько-російського» вигляду. Багато споруд, які було таким чином перебудовано, знищили більшовики у 1930-х р. Серед них собор Малею Миколи (Слупського монастиря) (1713–1715) на Печерську, дзвіниця Великого Миколи (Військового) (1750), церква св. Георгія (1744–1752) у Старому місті, церква Воскресіння (1695) та Різдва Іоанна Предтечі (1691) на Подолі. В окремих випадках старі храми в українських формах повністю руйнувалися і замінювалися новими у формах «російсько-візантійських». Так вчинили зокрема з трапезною церквою св. Петра і Павла (1684–1694) Києво-Печерської лаври, яку замінили новою у 1893 р. На такому загальному тлі виокремлюються поодинокі випадки толерантного підходу до реконструкції і забудови барокових архітектурних ансамблів Києва. Серед таких можна назвати споруди, архітектура яких була витримана у формах українського бароко, а саме – церкву Благовіщення при митрополичих покоях у Києво-Печерській лаврі (1904–1905, арх. Є. Єрмаков) та надбудову п'ятого ярусу дзвіниці Софійського собору (1851–1852, арх. П. Спарро). Проте саме Софійський собор – найстаріший храм Києва – став у другій половині ХІХ ст. «полігоном» русифікації та нищення українських форм в архітектурі.

Софійський собор на сьогодні є унікальною пам'яткою в архітектурі та оздобленні якої поєдналися форми середньовічного візантійсько-романського зодчества ХІ ст., українського бароко, класицизму та історизму. Проте сучасна архітектурна композиція споруди все ж визначається саме стилістикою українського бароко, в якому пам'ятку було реконструйовано наприкінці ХVІІ – на початку ХVІІІ ст. Саме у цьому стилі зведено більшість споруд, які складають на сьогодні єдиний архітектурний ансамбль колишнього монастиря а тепер – національного заповідника «Софія київська». До 1882 р. фасади головної споруди комплексу мали пишний декор у вигляді хвилястого фронтона над західним вінцевим карнизом, фронтон над західним порталом, бароковий фронтон над апсидами тощо. На жаль, загальна ідеологічна тенденція того часу надавати українським бароковим культовим спорудам елементів візантійського або московсько-суздальського зодчества не оминула Софію. Того року архітектурі собору було завдано великої шкоди – знищено західні фронтони і фронтон над апсидами. Замість них було вла-

штовано напівциркульні «закомари», які мали символізувати візантійсько-руську архітектуру пам'ятки XI ст. Нові форми значно погіршили загальну композицію собору. Абсолютно чужими стали і сандрики у вигляді «кокошників» навколо вікон на всіх фасадах споруди. Такі елементи зовсім не відповідали бароковій традиції української архітектури і стали проявами шовіністичного підходу у спробі фальсифікації нашої історико-культурної спадщини. Цілком точно можна стверджувати, що така реконструкція збідніла архітектуру собору, яка до того являла собою цілісний шедевр українського бароко. Проте наприкінці XIX – на початку XX ст. проімперські сили по-іншому трактували таку перебудову. Стиль українського бароко, в якому Софія постає перед нами сьогодні, тоді називали «позбавленим смаку «південно-руським» (Ковалинський 2014, с. 49). Довгі десятиріччя ніхто не порушував питання про відновлення втрачених елементів фасадів собору, всім здавалося, що вигляд пам'ятки є цілком гармонійним та історичним. Так само ми довго йшли до дерусифікації топонімії наших міст і деколонізації пам'ятників на їх вулицях і площах. Тепер прийшов час позбутися стереотипів і відродити всю красу архітектури цієї споруди. Зробити це необхідно виключно фахово, на наукових засадах, використовуючи історичні графічні джерела та обміри та після глибоких і ретельних досліджень пам'ятки.

Західний фасад
Софійського собору
до реконструкції 1882 р.

Відновлення барокових елементів собору стане вінцем реставраційних робіт у заповіднику, в ході яких було відтворено такі перлини українського бароко як браму Заборовського (2007–2009) і трапезну церкву (2016). Після завершення реставрації весь комплекс знову засяє у своїй красі з логічною композицією.

Так само варто відновити бароковість ансамблю споруд на терені Дальніх печер Києво-Печерської лаври, зокрема Аннозачатіївської церкви. Первісно споруда храму, який є однією з

Західний фасад
Софійського собору
у 1980-х рр.

Аннозачатіївська церква до реконструкції 1881 р.

найстаріших барокових церков не тільки лаври а й усього Києва (1679), мала традиційні українські форми. Внаслідок перебудови 1881 р. баню храму було зсунуто з центральної частини (нави) на східну частину (вівтарну) і надано форм гранчастого барабану з наметовим завершенням у дусі російської архітектури XVII ст. Такі риси різко контрастують з загальною композицією українського храму а розміри нової бані не співрозмірні загальним розмірам споруди.

Одним з останніх у часі прикладів спотворення української барокової архітектури у Києві стала заміна бань Вознесенського собору Флорівського монастиря. Споруда зведена у 1732 р. являє собою розповсюджений у XVII–XVIII ст. тип хрестовокупольних храмів з трьома банями, розташованими по осі захід-схід. Подібні храми збереглися у містах і селах Лівобережної України (Данівка, Ромни). До 1941 р. його барабани увінчувалися грушоподібними банями, які було знищено вогнем під час пожежі. Внаслідок непрофесійної відбудови пам'ятки у 1945 р. форми бань було замінено на примітивні шоломоподібні, що значно збіднило архітектуру споруди. Не виключено, що такі форми були продиктовані запитом російських черниць, які не розуміли (або не хотіли розуміти) традицій української архітектури. Варто відзначити, що тоді ж було і спотворено завершення дзвіниці Флорівського монастиря. В результаті непрофесійних реставраційних робіт наприкінці Другої світової війни було скорочено висоту шпиля (голки) і надано абсолютно нехарактерних для класицизму форм бані. Все це істотно порушило пропорції цієї важливої для всього ансамблю споруди. Таким чином було порушено автентичність та естетику всього комплексу, який є дуже важливим для формування історичної забудови Подолу.

Отже, наведені приклади київських пам'яток у формах українського бароко, які втратили свої важливі архітектурно-композиційні елементи, демонструють велику проблему спотворення автентичності споруд цього періоду і стилю. Зважаючи на виняткову цінність для українців таких пам'яток як символів національної ідентичності ми мусимо докласти всіх зусиль для повернення їм всієї їх краси. Головною умовою відновлення справедливості щодо архітектури будівель має бути копітка праця істориків, мистецтвознавців, археологів та архітекторів-реставраторів, які мають розробити реставраційні концепції та проекти по кожній з пам'яток. Відновлення втрачених елементів має відбуватися виключно на наукових засадах. Згадані успішні приклади таких реставрацій лише підтверджують таку необхідність.

Список джерел та літератури

- БЕЗСОНОВ, С., 2015, Архітектура Києво-Печерської лаври у її історичному розвитку. К.: Видавець Олег Філюк.
- КАДОМСЬКА, М., МАЛАКОВА, І., 1996, Воскресенська церква на Печерську. З історії української реставрації. К. Видавництво «Українознавство».
- КОВАЛИНСЬКИЙ, В., 2014, Київські мініатюри. К.: Купола.
- ПОПЕЛЬНИЦЬКА, О., 2003, Історична топографія київського Подолу XVII – початку XIX століття. К.: Видавничий дім СтілоС.
- ТИТОВ, Ф., 1914, Киево-Подольские монастырские и приходские храмы сто лет тому назад: К истории великого пожара на Киево-Подоле 9 июля 1811 г. К.
- ТОЛОЧКО, Л., ДЕГТЯРЬОВ, М., 2003, Подільські храми Києва. К.: Техніка.

References

- BEZSONOV, S., 2015, Arkhitektura Kyevo-Pecherskoi lavry u ii istorychnomu rozvytku [Architecture of Kyiv-Pechersk Lavra in Historical Development]. K.: Vydavets Oleh Filiuk. [In Ukrainian].
- KADOMSKA, M., MALAKOVA, I., 1996, Voskresenska Tserkva na Pechersku. Z istorii ukrainskoi restavratsii [The Resurrection Church on Pechersk. From the History of Ukrainian Restoration]. K.: Vydavnytstvo «Ukrainoznavstvo». [In Ukrainian].
- KOVALYNSKYI, V., 2014, Kyivski miniatiury [Miniatures of Kyiv]. K.: Kupola. [In Ukrainian].
- POPELNYTSKA, O., 2003, Istorychna topohrafia kyivskoho Podolu 17 – pochatku 19 stolittia [Historical Topography of Kyiv's Podil of 17th – early 19th centuries]. K.: Stilos. [In Ukrainian].
- TITOV, F., 1914, Kievo-Podolskie monastyrskie i prikhodskie khramy sto let tomu nazad: K istorii velikogo pozhara na Kievo-Podole 9 iiulia 1811 g. [Kyiv's Podil Monastis and Parish Temples 100 years ago: To the History of the Great Fire in Kyiv's Podil on July 9, 1811]. K. [In Russian].
- TOLOCHKO, L., DEHTIARIOV, M., 2003, Podilski khramy Kyeve [The Temples of Kyiv's Podil]. K.: Tekhnika. [In Ukrainian].

Втрачені елементи архітектурних пам'яток Києва українського бароко

Стаття присвячена дослідженню втрат важливих архітектурно-композиційних елементів у київських архітектурних пам'яток українського бароко XVII–XVIII ст. Автор аналізує архітектурний розвиток таких київських споруд як Онуфріївська вежа та Аннозачатіївська церква Києво-Печерської лаври, Воскресенська церква, Іллінська церква, храм Миколи Набережного, Покровська церква, Старий корпус Києво-Могилянської академії, поварня та церква Святого Духа Братського Богоявленського монастиря, Софійський собор, Вознесенська церква Флорівського монастиря. Всі ці об'єкти мають спільне у тому, що протягом XVIII–XIX ст. вони були позбавлені важливих ознак саме українського бароко і натомість одержали форми інших стилів, які нівелюють національні ознаки цих пам'яток. Такі зміни відбувалися з різних причин: зміна моди і стилів в архітектурі, функціонально-утилітарні потреби. Але часто такі перетворення носили антиукраїнський характер і мали за мету саме підмінити українські символи на московські. Яскравим прикладом саме такого випадку є історія з реконструкцією Софійського собору у 1882 р. Тоді унікальна пам'ятка і святиня була позбавлена характерних елементів українського бароко – хвилястих фронтонів на західному і східному фасадах. Натомість храм було декоровано характерним для візантійського і російського зодчества елементами. Так само і тоді ж було спотворено автентичність архітектури Аннозачатіївської церкви у Києво-Печерській лаврі. У радянські часи практика заміни українських архітектурних символів на російські продовжилась. Яскравим тому прикладом є собор Вознесіння Флорівського монастиря на Подолі. Довгий час дослідники не звертали уваги на такі речі, але тепер варто відновити справедливість щодо наших національних символів. На думку автора, сьогодні необхідно провести глибокі дослідження

згаданих у статті пам'яток з метою вироблення концепцій та розробки проектів масштабних реставраційних робіт, які б повернули їх первісну красу та цілісність архітектурної композиції.

Ключові слова: Київ, архітектура, українське бароко, церква, реконструкція, втрата автентичності.

Kyrylo Tretiak, PhD, Associate professor, Department of Archeology and Museum Studies, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Кирило Третяк, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5732-4466>

Received: 14.02.2024

Advance Access Published: April, 2024